

**DEĞER EĞİTİMİ: DAVRANIŞÇI VE YAPILANDIRMACI
YAKLAŞIMA GÖRE HAZIRLANAN TARİH PROGRAMLARINDA
DEĞER AKTARIMI****Kadir ULUSOY¹****ÖZET**

Son yıllarda yapılan müfredat değişikliklerinde değer eğitimi ve değer aktarımı daha da önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu çalışmada yapılandırımcı yaklaşıma göre hazırlanan 9 ve 10. sınıf tarih programları içerik analizi yapılarak programların; amaç, açıklama ve kazanımlarında değer aktarımı ile ilgili işleyişin yapılıp yapılmadığı ile ilgili tespitlerde bulunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca cumhuriyet döneminde, son müfredat değişikliğine kadarki süreçte kabul edilen tarih programlarında yer alan değer ifadelerine de yer verilmiştir. Değer aktarımı açısından yeni programın, eski tarih programlarına göre büyük bir farklılık göstermediği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Tarih programı, tarih dersi, tarih eğitimi, değer eğitimi, değer aktarımı

**EDUCATION OF VALUES: TRANSMISSION OF VALUES IN THE
HISTORY ACADEMIC PROGRAM PREPARED ACCORDING TO
CONSTRUCTIVIST APPROACH****ABSTRACT**

In recent years, within the curriculum modifications, education of values and transmission of values bears more important. In this study, it is

¹Yrd.Doç. Dr. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi ulusoykadir@gmail.com

tried to determine whether the process about value transmission can be made in the objectives, explanation and acquisitions of 9th and 10th grade history academic programs prepared according to constructivist approach. Value expressions are also involved in history academic programs accepted in the process lasting until the latest curriculum modification in republican period. It is seen that the new program does not show any big difference when it is compared to the former history programs in terms of transmission of values.

Key Words: *History program, history course, history education, value education, transmission of values*

GİRİŞ

İnsanlar doğumundan itibaren değer eğitimi ile iç içedir. Ancak okulda verilen değer; bilinci, planlı ve programlı olursa daha etkili olabilir. Devletlerin eğitim politikalarının içinde vatandaşlarına değer kazandırma düşüncesi hâkimdir. Örneğin ülkemizde, sosyoloji, psikoloji, vatandaşlık ve insan hakları, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi derslerde öğrencilere, doğrudan değer ile ilgili bilgilerin verildiği görülmektedir. Bir de “Tarih, Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı” gibi derslerde doğrudan olmasa bile dolaylı veya örtük program içinde değer bilinci kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu uygulama 2004 yılında pilot uygulamasına başlanan yapılandırmacı ilköğretim programlarıyla farklı bir durum almış ve derslerde her üniteye doğrudan kazandırılacak değerler belirtmeye başlanmıştır. Bu bakımdan derslerde değer eğitimi önemli bir yer almaya başladı.

DEĞER EĞİTİMİ

Bir ülkenin eğitim sistemi, o ülkenin önem verdiği ve eğitim sistemine de yansımış olan değerlerle başlar. Bu değerler eğitimin çerçevesini, amaçlarını ve yönünü belirler (Doğan,1997: 18). Carbone ve Peter (1991), değer eğitimi, eğitimin ve etğin çok yönlü bileşimi olarak tarif ederler. Değer eğitimi, eğitimdeki değerler transferini güçlendirme yollarını arar. Bu transfer ise okuldaki müfredat ve ahlaki atmosferle ilgilidir. Eleştirel düşünme, fikirlerin/düşüncelerin analizi ve karşılaştırılması aracılığıyla değerler ve değer gelişimi hakkındaki düşüncelerini geliştirmeyi amaçlar

(Veugelers, 2000: 37).

Kirschenbaum'a (1994: 14) göre değer eğitimi, değer geliştirmeye yardımcı olur. Kişinin tatmin edici hayat kurmasına hizmet eder. Değer eğitiminin doğasında başkalarına yardımcı olma vardır. Daha geniş anlamıyla, eğitim kurumlarında oluşturulan bilgi, beceri, tutum ve değerlerin aktarılması aracılığıyla diğer bireylere yardım etmeye çalışır. Değer eğitiminin; genç bireylerin ve bütün insanların daha karakterli bir yaşam sürmesi ve hayatından memnun kalmasını sağlamak, toplumun iyiliğine katkı sağlamak "insanları ve diğer yaşam grupları için şefkat ve iyilik istemek" üzere iki hedefi vardır.

Değer eğitimi insanların bulunduğu her yerde yapılır, bu sebeple her yetişkin, öğrenciler için iyi, kötü ya da belirsiz bir modeldir. Sınıf içinde öğrenciler diğer öğrenciler için negatif veya pozitif öğretici durumundadır. Okul, servis, spor salonu, oyun sahası, değer eğitiminin bir parçasıdır, kitap, eğitim programı ve öğretimin nasıl yapıldığı, değer eğitimi biçimlendirir (Kirschenbaum, 1994: 46).

Değer eğitimi, değerler hakkında öğretim yapma çabasıdır. Değer eğitimi konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Fakat genelde bu amaçlar çocuklara yardım etmeyi kapsar. Bunlar;

1. Çocukların benimsediği değerlerin farkında olmak. 2. Bir meselede bulunan değerle ilgili soruları tanımlamak ve analiz etmek. 3. Çocukların bildikleri şeylere uygun olarak davranmak (Whitney, 1986: 13).

Kanada'da ve Avrupa ile Asya'daki çoğulcu topluluklara sahip ülkelerde değer eğitimi uygulamalarında göze çarpanlardan bazıları şunlardır:

Çoğulcu bir toplum için zorluk, değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik ve bu değerlerin nasıl öğretileceğine ve geliştirileceğine dönük uzlaşmanın olmasıdır. Değer eğitimi hakkında ahlaki gelişim literatüründeki tartışmalar iki zıt açı etrafında gerçekleşti. Bazı ahlak eğitimcileri ve psikologlar özel okullarda değer eğitimi programlarında karakterin önemine vurgu yapmışlardır. Bu görüş çerçevesinde, genellikle karakter eğitimi yaklaşımı olarak adlandırılan ahlak kültür normları, sosyal ve ahlaki kurumlar açısından tanımlanır ve ahlak toplumun geleneklerine ve değerlerine sıkı sıkıya bağlanmakla gerçekleşir. Bu görüş taraftarları karakter özellikleri sahip ya da dürüstlük, öz disiplin, sorumluluk, bağlılık, cesaret ve uyum gibi genellikle önemli olduğu düşünülen alışkanlıkları olan ahlaki desteklerdir. Buna uygun olarak ahlak gelişimi, diğer kimseler arasında başarı, saygı, kişisel gelişim, kimlik değerler, karakter gibi

kavramları içerisine alan bu yaklaşım içerisinde yorumlanır. Karakter eğitim yaklaşımına taraftar kimseler, sosyal değerlerin öğretiminde okulların önemli bir rolü olduğunu tartışmışlardır (Prencipe ve Helwig, 2002:841).

Dünyanın çeşitli yerlerinde değer eğitimi ile ilgili uygulamalara rastlamak mümkündür. Aşağıda Avustralya değer eğitimi ile ilgili yapılan uygulamalara yer verilmiştir. Etkili değer eğitimi Avustralya'da şu şekilde gerçekleştirilmektedir:

1. Avustralya okullarında öğretimin amaçlarından biri olarak, öğrencinin özenli olmasını sağlamak, saygı duyan, işbirliği değerlerini benimsetmek,

2. Okullarda pratik yaparak, açık sözlü, okulun ve toplumun değerlerini benimseyen, tutarlı davranışlar sergilemek,

3. Öğrencilerle ortaklaşa çalışarak, okul hayatının bir parçası olarak aileler ve okul toplumu (öğrenciler, öğretmenler, personel, idare) arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmek.

4. Öğrencileri öğrenim çevresinde desteklemeli, onların kendilerini keşfetmelerini sağlamalı, öğrencileri cesaretlendirmeli, onların sahip olduğu değerlerin okulun ve toplumun değerleri olduğunu belirtmek gerekir (Australian Government Department of Education, 2004: 5).

Australian Government Department of Education Science and Training'e (2005) göre; etkili değer eğitiminde yapılması gerekenler;

1. Yardım etmek, öğrencileri anlamak, özen ve merhamet gibi değerleri uygulayabilmek. Öğrencilere en iyiyi yaptırmak, dürüstçe davranmak, özgürlük, dürüstlük ve güvenilirlik, bütünlük, saygı, sorumluluk, anlayış ve tolerans gibi değerleri benimsetebilmek.

2. Öğretmenin amacı; hayatı ve Avustralya'nın demokratik yapısını geliştirmek ve Avustralya okullarında çeşitliliğe değer vermek olmalıdır. 3. Okul, toplumunun değerlerine açık olmalı, okul tutarlı bir şekilde bu değerleri uygulatabilmelidir. 4. Okul personelinin öğrencilerle bir araya gelebilmesi için, okul personeli okul yaklaşımının parçası olarak aileler ve okul toplumu, sorumluluğu uygulamak için ne yapılacağını aktarmak ve değerlerin esnekliğini kuvvetlendirmelidir. 5. Öğrencilerin kendilerini keşfetmelerini sağlamak ve onları cesaretlendirmek, öğrencilere okulunun ve toplumlarının değerlerinin olduğunu kavratmak gerekir. 6. Öğretmenlere farklı modeller, biçimler ve stratejileri kullanmak için uygun eğitim araçları ve kaynaklar teslim edilmelidir. 7. Değer eğitiminde uygulanabilir yaklaşımların, tasarlanan sonuçları karşılıyor olup olmadığını kontrol edip

incelemek. Avustralya devlet okulları öğrenmeyi destekleyen değerleri de kapsayan değerler öğretmektedir. Aynı zamanda bu okullar öğrencilere siyasi ve sosyal meselelere ilişkin çeşitli toplumsal tutumların arkasında yatan değerleri keşfetme fırsatları verir.

Değerler, sınıflarda açıkça ve okulun ve toplumun etkinlikleri, ilişkileri aracılığıyla öğretilir. Okullarda temel değerler insanların nasıl iletişim kurduğunu, nasıl bir arada çalıştığını ve kararlar verdiğini etkiler. Bu temel değerler ise bölümün ve okulun politikalarında, prosedürlerinde yansıtılır. Değerler öğrenci refahına ve disiplinine rehberlik eder. Ayrıca okulun ebeveynlerle nasıl iletişim kurmasına ve karar verme sürecine yetkililerin, öğrencilerin ve ebeveynlerin katılmalarına yardım eder. Bunun yanında öğrencilere sağlanan öğrenme deneyimlerine ve bunların nasıl sağlandığına rehberlik eder. Değerler okul toplumunda bütün bireysel ve grupsal karar verme sürecine katkı sağlar.

Değerler eğitime yönelik NSW yaklaşımı, grup danışmanlığını değerlerin ve okul programlarının beyanını içerir. Aynı zamanda bir dizi öğrenme çevresinde değerlerin nasıl açık hale getirileceğini gösteren öğretme ve öğrenme stratejilerini kapsar. Ulusal ve uluslararası literatür de bu yaklaşımı destekler. NSW yaklaşımı temel değerlerin bütün sınıflarda ve okullarda öğretilmesi gerektiğinin farkındadır. Temel değerlerin tartışılması, yansıtılması ve açıkça öğretilmesi okulların halkla iletişim kurması için gereklidir. NSW'deki değerler eğitime yönelik yaklaşım, devlet okullarımızdaki okul yaşamının alanını destekler ve okul etkinliğinin ya da öğretim etkinliğinin sadece bir alanına odaklanmadan, müfredata sık sık ekli tek tip programlar için değerler öğretiminden kaçınır (Refshauge, 2004: 2).

Değer eğitimi vermesi gerekenlerden biri de öğretmenlerdir. Tyree ve Vence'ye (1997) göre; öğretmenler;

- a. Model olmalı,
- b. Sınıf içinde ortak bir sosyal doku oluşturmalı,
- c. Her öğrenciye sorumluluk verip, onların ahlaki gelişimlerine katkıda bulunmalı,
- d. Öğrencileri cesaretlendirip, cezalandırarak değerleri empoze etmeli,
- e. Öğrencilere karar verme imkânı tanınmalı,
- f. Öğrencilere paylaşım fırsatı vermeli,
- g. Ortaklaşa çalışmaya teşvik etmeli,
- h. Tartışma ve paylaşma ortamları oluşturmalı (Akt: Dilmaç, 1999: 23).

Pekâlâ değer eğitiminin amacına ulaşabilmesi için ne yapmak

gereklidir?

(Northwiev Public Schools, Grand Rapids, MI. 1970) göre değer eğitiminin amacına ulaşabilmesi için;

1. Bireysel değer sistemleri aydınlanmasında öğrencilere yardım için birçok strateji ve materyalin geliştirilmesi.
2. Yeni fikir ve materyalleri oldukça etkili kullanmaları için onlara birçok tecrübeli eğitimcinin ilgi göstermesi.
3. Değer kavramının kurulması için çeşitli teorilerin geliştirilmesi.
4. Çeşitli konularda değerlerle ilgili teorilerin geliştirilmesi.
5. Değer eğitiminde bir diğerine nasıl daha iyi hizmet yapılacağını öğrenmek için birçok insanla birlikteliğin sağlanması.
6. Değer eğitimiyle ilgili araştırma hakkında birçok insana bilgi verilmesi gerekmektedir (Akt: Dilmaç, 1999: 24). Lickona (1992) göre, okulun ilk günlerinden itibaren değerlerle ilgili davranışlar öğrencilere hissettirilmeye başlanır.

Eğitim verileceği en uygun yer olan okullardaki eğitimciler rollerini çok iyi bilip bu konuda hatasız olmaya çalışmalıdırlar. O zaman değer eğitimi amacına ulaşabilir. Şunu da unutmamak gerekir okuldaki eğitim tek başına yetmeyebilir. Ana baba, elinden geldiğince çocuğuna değerleri öğretmeye çalışmalıdır.

Okullarda inançlar, değerler, yaşama biçimleri, bireysel zevkler üzerinde öğrenciler arasında farklılıklar görülebilir. İnsanlar terbiyeli konuşma, kibarlık, görgü, ahlak anlayışı, dürüstlük, arkadaş seçimi, yurtseverlik, din, vb. konular üzerinde genellikle tutum değişikliği yapmak istemezler. İnanışlar ve değerler değiştirilmeye yatkın değildir ve üzerinde tartışılması insanları bir çözüme götürmez. Tartışma yerine çeşitli aktivitelerle, örnek olaylarla iyiyi ve kötü göstererek öğrencilere değerleri benimsetmek oldukça önem taşımaktadır. Bu süreçte tarih dersine de önemli görevler düşmektedir.

TARİH DERSİ VE DEĞER AKTARIMI

Türk millî eğitiminin genel amaçlarından biri, fertlerini, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak

yetiştirmektir (Kıncal, 1999: 20). Türk toplumunun muhtaç olduğu olgun yurttaş kitlesini yetiştirmekte ortaöğretimin çok büyük rolü vardır. Düşünmesini bilen, toplumdaki sorumluluğunu idrak eden, değer ölçülerinde ilmin ve güzelliğin, insanlığın ayırt edici vasfı olduğuna inanan, müşterek miras olarak aldığı millî hazineyi daha zengin daha değerli bir hale getirerek gelecek nesillere teslim etmeye mecbur bir milletin evladı olduğunu bilen Türk yurttaşını yetiştirebilmek için, Türk aileleri ve Türk toplumu ile el ele vermiş kuvvetli bir ortaöğretim müessesesinin geliştirilmesine şiddetle ihtiyaç vardır (Türk Eğitim Millî Komisyonu Raporu, 1960: 48).

Türk toplumunun yaşantısını, geçmişi ile geleceği arasında en iyi şekilde bağ kuracak olan tarih dersinde değer kazanımı ve aktarımı oldukça önemli bir yer tutmalıdır. Değer aktarımının ve kazanımın en iyi şekilde yapılacağı derslerden biri tarihtir. Gelenekler, görenekler, örf, adet, töre, insan hakları, adalet, savaş, barış, dini yaşantılar vb. değerleri barındıran birçok konu tarih dersi sayesinde işlenir. Bu sayede öğrencilerin kişilik ve karakter oluşumunda tarih önemli bir rol alabilir.

Unutmamak gerekir ki; insanlığın varlık alanlarından biri de kişilik ve karakterdir. İnsanın toplumsallaşma süreci, belirli bir yönetim işine girişi, karakter ve kişiliğe yönelik eğitimi doğurmuştur. Toplum içinde insan belli davranış formlarıyla yapılanma sürecine girer. Her toplumun kendine özgü kültür kalıbı, devlet ve yönetim yaptırımları, belirli davranış formlarının aralarındaki ilişki belirli amaçlara yönelik insan tiplerinin ortaya çıkmasını sağlar. Bu süreç bir noktada eğitimin amaçlarını simgeler. Millîleşme süreci, kişilik ve karakter eğitiminin temelini yurttaşlık ve tarih eğitiminde somutlar (Hoca, 1995: 27).

Eğitim, yetiştirmek istediği kişilerin en iyi donanıma sahip olmasını istemenin yanında bireylerin en iyi karaktere ve bilince de sahip olmasını ister. Birçok eğitim sisteminde olduğu gibi Türkiye’de de eğitim, kişilerin içinde doğup büyüdüğü toplumun değer yargılarını benimsemelerini ister. Tarih dersi bu konuda üzerine düşen görevi yerine getirmek zorundadır. Türk millî eğitim politikalarında da hedef olarak belirtilen; toplumun ihtiyacı olan bilinçli, kültürlü, değerlerine sahip, özellikle Türk millî eğitiminin amaçlarında vurgulanan hedeflere ulaşmada ve yurttaşları bu doğrultuda yetiştirme konusunda tarih dersine önemli görevler düşmektedir.

Bu sebeple tarih programı aracılığıyla öğrencilere kazandırılmak istenilen değerlerin belirlenmesi oldukça anlamlıdır.

Dilek’e (2007) göre, bilinmesi gereken en temel nokta tarihin geçmiş veya geçmişin aynası olmadığıdır. Tarih geçmişi inceleyen bir çalışma

disiplinidir. Dolayısıyla hiçbir zaman geçmişin kendisi değildir. Tarih dersinin öğretilme nedenlerine bakıldığı zaman genelde; bireyin geçmişi tanınması, geçmişi tanıyarak geleceğe yön vermesi, geçmişten ders çıkarması gibi nedenler sayılır. Yücel ve Yediyıldız'a (1990) göre; tarihin görevi, toplumların nereden geldikleri ve nereye gitmekte olduklarını açıklamak gibi son derece önemli bilgi birikimi sağlarken, bir yandan da bireyin yolunu sağlıklı bir şekilde çizebileceği bilinç kazandırır. Bunun yanında; Nichol 'a (1996:3,4) göre;

- ✓ Tarih bilimi kültürel mirasımızın en önemli parçasıdır.
- ✓ Tarih okul ahlakına katkıda bulunur.
- ✓ Tarih, öğrencilere hayata uyum sağlamada yardım eder.
- ✓ Tarih, empatiyi besler ki bu, diğer insanların nasıl düşündüklerini, hissettiklerini ve toplum içindeki konumları ile rollerini anlayabilme yeteneğidir.

✓ Tarih öğrencileri iyi birer vatandaş ve milletin sadık taraftarı yapar.
✓ Tarih, dünya vatandaşlığı için önemli bir unsurdur.
✓ Tarih toplumu kaynaştırır.
Böylece tarih sadece siyasi konuların işlendiği bir ders olmaktan çıkarak, birçok disiplini kapsar hale gelir.

Köstüklü'ye (1999: 18) göre; tarih öğretiminin amaçları;

- ✓ Öğrencinin geçmişe alakasını çekmek,
- ✓ Öğrencinin diğer ülkeleri ve kültürleri bilmesine ve anlamasına katkıda bulunmak,
- ✓ Geçmişin ışığında günümüzü anlamak,
- ✓ Müfredatın diğer alanlarını zenginleştirmek,
- ✓ Disiplinli çalışma ile zihni eğitmek,
- ✓ Öğrencileri yetişkin hayata hazırlamak,
- ✓ Öğrencinin kimlik duygusunun gelişimine katkıda bulunmak.

Yukarıdaki amaçlarda da görüldüğü gibi tarih dersi sayesinde; öğrencinin yolunu sağlıklı bir şekilde çizebileceği bilinç verilebilir, toplumdaki ilişkileri açıklamasına yardımcı olunabilir, çeşitli kültürel, evrensel, geleneksel, demokratik vb. değerler benimsemesine yardımcı olunabilir. Bunun yanında millî benliğin uyanmasında, beslenip kökleşmesinde tarihin önemli bir rolü vardır. Tarihin eğitimdeki rolünü, milletlere hız vermedeki önem ve değerini takdir eden milletler, büyük devlet adamları, daima bu kaynaktan istifade etmeye çalışmışlardır. Tarih dersi çocuğa hayat ve milletin vazifeleri hakkında tarihsel-siyasal bir

kavrayış kazandırır. Onda sosyal ve ahlaki bir şuur uyandırır. Çocuğa ahlak bakımından değerli tarihsel şahsiyetler yardımıyla, liyakatli ve mesuliyet şuuruna sahip vatandaş, asil ve fedakârlığa hazır insan örnekleri gösterir. Baymur'un (1945) da belirttiği gibi tarih öğretiminin ödevi, öğrenciyi, anlayışlı, şuurulu, hislerinde hararetili ve devamlı, faaliyete ve fedakârlığa hazır yurtseverler haline getirmektir.

Tarih öğretiminde amaçlar ve değerler hakkındaki tartışma iki amaca hizmet edebilir. Birincisi, tarih çalışmalarının değeri için yapılan tartışmaların oranını ortaya çıkarır. İkincisi müfredatta tarihin değeri ve doğası hakkında bizim kendi duruşumuzu açığa çıkarma fırsatı sağlayabilir (Fitzgerald, 1983: 81). Tarih öğretimi öteki insanlara karşı saygılı, ahlaki değerlerini koruyan ve geliştiren, yurttaşlık becerilerini ve değerlerini geliştiren insanlar yetiştirir (Safran, 1993: 17). Tarih dersi sosyal bilimlerin önemli bir bölümünü oluşturur. Bu nedenle tarih eğitimi sayesinde öğrencilerin ilgi, tutum, değer verme gibi değişik duygu ve davranış eğilimleri gelişmektedir. Öğrenciler, büyüklere saygı, yurt sevgisi, devlete karşı sorumluluklarını yerine getirme, millî ülküleme bağlılık, öz güven, başkalarına ve değişik fikirlere karşı hoşgörü, temizlik ve düzen konularında ahlaki davranışlar kazanmaktadır (Ulusoy, 2003: 73). Tarih dersi ile öğrencilere kazandırılmak istenilen davranışlar hem geleneksel hem de demokratik yapıya uygun olacak şekilde günün ihtiyaçlarına göre şekillendirilmelidir. Tarih dersi sayesinde hoşgörü, insan hakları, adalet, yurt sevgisi, barış, yardımseverlik, sorumluluk gibi değerleri de kazandırmak en önemli amaçlar arasında olmalıdır.

A. Cumhuriyet Dönemi Tarih Programlarında Değer Aktarımı

Bu bölümde cumhuriyet dönemi tarih ders programlarındaki amaçlar ve açıklamalar bölümlerinde yer alan değerlerle ilgili ifadelerin tespiti üzerinde durulacaktır.

Cumhuriyetle birlikte eğitim ve öğretim alanında yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Eğitim ve öğretim alanında çeşitli politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu faaliyetlerden tarih dersi de etkilenmiştir. Yapılan çalışmalarla birlikte tarih programlarında değişikliklere ve yeni eklemelere gidilmiştir. Örneğin; 1924 programında daha çok eski medeniyetler üzerinde durulmuştur. Amacı olmayan bir program özelliği gösteren bu programa yapılan eklemeler sonucunda 1934 yılında bir program yayımlanmıştır (bkz: Lise Müfredat Programı, 1934: 9-45). Bu program 1938 yılında çıkarılan

programda da aynen kabul edilmiştir. 1938 programında Tarihten evvelki zamanlar ve eski zamanlar konularıyla başlayan tarih konuları, Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi dersinin “Türk ordusu ve millî müdafaa” konusu ile son bulur. Konuların dağılımı lise 1, 2 ve 3. sınıflara göre ayrılmıştır. On beş günde bir saat Türkiye Cumhuriyeti ve inkılâbı tarihine yer verileceği belirtilmiştir. Programda amaç ve açıklamalara yer verilmemiş, sadece işlenecek konular yer almaktadır. Konularda ismi geçen devletlerin ve medeniyet ve kültürlerine, Orta Asya Türk Devletlerinin kültürel özellikleri ile ilgili konulara yer verilmiştir (Lise Programı, 1938: 23-57).

23 Ekim 1956 tarih ve 185 sayılı Talim ve Terbiye Dairesi Kararı ile “Dört Yıllık Liselerde Uygulanacak Tarih Müfredatı” kabul edilmiştir. Bu kararda tarih derslerinin okullardaki uygulaması esas alınmıştır. “Müfredat programında tarih dersi ile ilgili amaçlar ve açıklamalara yer verilmemiştir, sadece her sınıfta işlenecek olan konulara yer verilmiştir. Devletlerin medeniyet ve kültür tarihi üzerinde durulduğu görülmüştür. Ayrıca Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan demokrasi, insan hakları ile ilgili gelişmelere yer verildiği, Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi dersi işlenirken; “Batıl adet ve geleneklerin kaldırılması” konuları, değerlerin işlendiği konular olarak görülmektedir (Lise Müfredat Programı, 1956: 11-27).

1957 ve 1970 yılında yayımlanmış tarih programlarına, 1956 yılında uygulanan programının aynen konulduğu görülmektedir. Bu müfredat uygulaması 1971’de değiştirilmiştir. Talim ve Terbiye Kurulunun 11.01.1971 tarih ve 8 sayılı kararında programın hazırlanmasında gerekçe olarak; *“Türk vatandaşının yetişmesinde birinci derecede amel olacağı düşünülen millî tarih ve millî kültürü bütün değerlerin üstünde kabul ederek, bunun yanında gerekli bilgileri de ihtiva eden bu taslak programla gerçekleştirmek amaç ve direktiflerin denemesi gerekli görülmüştür.”*

Bu programda, tarih öğretiminin amaçları ve kazandıracığı davranışlardan (11 madde) bahsedilmektedir. Bu karar önemlidir, çünkü yayınlanan programda ilk defa tarih derslerinin amaçları yer almaktadır. Bu kararlardaki amaç ve davranışlar bölümünde değerlerle ilgili ifadelerden bazıları şunlardır:

*...onlarda millî benliğimizin aksettiği sosyal, kültürel, siyasi ve hukuki müesseselerimiz hakkındaki anlayışı geliştirmek ve böylece millî şuuru pekiştirmek.

*...öğrencilerin içinde yaşadıkları çağda geçen sosyal, kültürel,

ekonomik ve politik olayların sebeplerini, toplum hayatımızın genel durumunu anlamalarını, kültür ve medeniyet miraslarımızın değerini kavramalarına ve kültürlerini artırmalarına yardım etmek...

*...milletler ailesi içinde milletimize düşen insanlık vazifelerinin bulunduğunu belirtmek; insanların ve milletlerin birbirlerine muhtaç olduklarını, ortak problemlerin karşılıklı iyi niyetle ve ortak çabalarla çözümlenebileceğini takdir ettirmek ve böylece işbirliği ruhunu ve sorumluluk duygusunu geliştirmek.

*Onların, başkalarının görüşlerine, inançlarına ve haklarına saygı gösterme davranışı kazanmalarını sağlarken, Atatürk'ün çizdiği milliyetçilik anlayışı içinde millî birlik, beraberlik, bütünlük ve bağlılık duygularını kuvvetlendirmek.

*...yurt ve millet yararına en uygun yolları seçebilen, kişilik sahibi, millî, maddî ve manevî zenginlik kaynaklarımızı korumak ve milletçe değerlendirmek gereğine inanmış, bu yolda alışkanlıklar kazanmış vatandaşlar olarak yetiştirmek.

*Türk inkılâplarını, ilkelerini çok yönlü olarak anlamak değerinin farkında olma, bunların korunmasını ve geliştirilmesini kavratmak (Tebliğler Dergisi; 1971: 17-18).

Yine bu kararda tarih dersi ile ilgili açıklamalar ve direktifler bölümü yer almaktadır. Bu kısımda 10 maddeye yer verilmiştir. Maddelerde geniş ve kapsamlı şekilde tarih dersi ile ilgili açıklamalar yer almaktadır. Burada değerlerle ilgili şunlar belirtilmektedir.

*Tarih konuları işlenirken, Türk milletinin geçmişteki başarıları göz önüne getirilerek milletimizin geleceğine güvenen, üstün ahlak değerlerini benimsemiş, memleketimizde ve dünyamızda gittikçe genişleyen ve derinleşen hürriyet ve demokrasi anlayışını kavramış, millî şura sahip, aydın, uyanık, sorumluluk almaya kararlı yurttaşlar yetiştirme görevi ön planda tutulmalıdır.

9.11.1976 tarih ve 13492 sayılı yazı ile valiliklere "Orta Dereceli Okullarda Yeni Tarih Müfredat Programının Uygulanması Hakkında" bir genelge gönderilmiştir. Bu genelge tarih derslerinin hangi okul türlerinde (Akşam Liseleri, İmam Hatip Liseleri vd.) hangi sınıflarda, hangi şubelerde nasıl okutulacağı ile ilgilidir (Tebliğler Dergisi, 1976: 422). Daha sonraki yıllarda yapılan önemli değişikliklerden biri de 27.04.1981 tarih ve 76 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararının konusu "Türk İnkılâp Tarihi dersi ile Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi" dersi müfredat programı hakkındadır. Bu dersin amaçlar kısmında 12 maddeye yer verilmiştir. Bu maddelerde

değerlerle ilgili yer alan açıklamalardan bazıları şunlardır:

*Türk Milletinin bütün kurumları ve değerleriyle birlikte uygarlığa hangi tarihî şartlar altında ve nasıl geçtiğini kavratmak. *Demokrasi hayatımızın gelişmesini inceleyerek, onlara demokratik düzenin gerektirdiği bilgi ve davranışları kazandırmak.

Dersin açıklamalar kısmında 35 maddeye yer verilmiştir. Bu maddelerde değerlerle ilgili bazı açıklamalar şunlardır:

*Atatürk'ün kişisel özelliklerine yer verilirken önderliği, üstün zekâsı, kuvvetli hafızası, isabetli karar alma ve kararları süratle uygulama azmi ve tutumu, geniş kültürü, yurt ve millet sevgisi, cesareti, uzak görüşlülüğü, sabır ve metanetli örnek durumdaki çalışkanlığı, fedakârlığı, dürüstlüğü, alçak gönüllülüğü, inançlı ve ince duygululuğu gibi özel nitelik ve yetenekleri örneklerle belirlenecektir...

*Türk tarihinin önemli bir bölümünü oluşturan Osmanlı Devletinin her devrinin karartılarak kötülenmesinden; siyaset, kültür ve medeniyet alanlarında hizmeti inkâr edilemeyen Osmanlı dönemindeki Türk büyüklerini de kapsar biçimde genelleme yapılarak olumsuz eleştirmelerden kaçınılması; millî ve manevi değerlerine bağlı olan Türk Milletinin ve onun bağrından çıkan Atatürk'ün geçmişinden koparılmasına fırsat verilmeyecek.

*Atatürk'ün Türk tarihine, Türk kültürüne verdiği değer; ...milletin bağlı olduğu bozulmamış gelenek ve göreneklere olan saygısı üzerinde durulacaktır.

*Atatürk'ün Türk tarihinin akışını nasıl değiştirdiği, milletimizin değerlerine, kudretine dayanarak ve isteklerine uyarak Türk Milletine yepyeni ilerleme ve yükselme ufukları açtığı belirtilecek...

*...kavuşulan bağımsızlık ve Atatürk'ün en büyük eseri Cumhuriyet rejiminin yapısındaki millî egemenlik ve demokratik yönetimin değerini kavratırken yapılacak telkinlerle özellikle millî bütünlüğü korumak, demokrasiyi üstün tutmak ve ilerletmek bilinci kazandırılacaktır (Tebliğler Dergisi; 1981: 689-694).

Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğinin kabulünden sonra orta dereceli okullarda okutulması kararlaştırılan “Genel Türk Tarihi 1-2-3”, “Osmanlı Tarihi 1-2”, “Tarih 1-2” dersleri 08.07.1983 tarih ve 108 sayılı kararla kabul edilen ve 2146 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan “Ortaöğretim Kurumları Tarih Programının” amaç ve açıklamalarını esas almışlardır (bkz. Tebliğler Dergisi, 1992; cilt: 52, sayı: 2364).

Cumhuriyet dönemi tarih programlarına bakıldığında daha çok siyasi

tarih üzerinde durulduğu görülmektedir. Ancak programların amaçlar ve açıklamalar bölümünde değerleri kazandırmanın da amaçlandığı söylenebilir. Değerlerin kazandırılabilmesi için siyasi tarihin yanında toplumsal olayların anlatılabileceği, kültürel bilincin benimsetilebileceği konuların mevcut duruma göre daha fazla olması gerekmektedir. Bu programlarda millî eğitim sistemi yetiştirmek istediği öğrenci tipini belirtmektedir. Buna göre, millî ve evrensel değerleri benimseyen, gelenek ve göreneklerini bilen kültürünü tanıyıp koruyabilen, demokrasiyi ve demokrasinin önemini kavramış öğrencilerin yetiştirilmesi en büyük amaçlar arasındadır. Özellikle 1971 yılında lise tarih derslerine amaçların konulmasıyla tarih dersinin neyi amaçladığı daha açık bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Çünkü amacı olmayan bir derste ne yapılması gerektiği tam olarak anlaşılabilir.

B. Yapılandırmacı Yaklaşım Göre Hazırlanan Tarih Programlarında Değer Aktarımı

Türkiye’de oluşturmacı (yapılandırmacı) yaklaşımın temel alındığı program değişikliğinden tarih programları da etkilenmiş, tarih ders programlarında içerik ve felsefe olarak yenileşme eğilimleri görülmüştür. Yeni yaklaşıma göre hazırlanan programda sarmal bir yapının hâkim olduğu 4-5. sınıf sosyal bilgiler programından itibaren görülmektedir. Sosyal bilgiler 4 ve 5. sınıf programıyla birlikte başlayan süreç 6-7. sınıf sosyal bilgiler ve 8. sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders programında da kendisini göstermektedir.

Bu bölümde ise lise 9 ve 10. sınıf “Tarih Programlarının” amaç ve içerik bakımından değer aktarımına bakış açılarına yer verilecektir.

Yapılandırmacı yaklaşım temelli tarih 9 ve 10.sınıf programında Türk Millî Eğitiminin Amaçları da yer almaktadır. Amaçlar kısmında;

Türk milletinin bütün fertlerini; “ ...Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek (MEB;2007: 3, MEB;2008: 3)” ifadesiyle verilecek eğitim sayesinde öğrencilere kazandırılmak istenilen değerler yer almaktadır.

Yapılandırmacı yaklaşım anlayışı temel alınarak hazırlanan tarih dersinin genel amaçlarına bakıldığı zaman;

*Atatürk ilke ve inkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesindeki yerini kavratarak öğrencilerin laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmasını sağlamak, *Türk tarihini ve Türk kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavratarak öğrencilerin kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesinde sorumluluk almalarını sağlamak, * Millî kimliğin oluşumunu, bu kimliği oluşturan unsurları ve millî kimliğin korunması gerekliliğini kavratmak, * Geçmiş ve bugün arasında bağlantı kurarak millî birlik ve beraberliğin önemini kavratmak, *Türk milletinin dünya kültür ve uygarlığının gelişmesindeki yerini ve insanlığa hizmetlerini kavratmak, * Barış, hoşgörü, karşılıklı anlayış, demokrasi ve insan hakları gibi temel değerlerin önemini kavratarak bunların korunması ve geliştirilmesi konusunda duyarlı olmalarını sağlamak, *Kendi kültür değerlerine bağlı kalarak farklı kültürlerle etkileşimde bulunabilmelerini sağlamak, *Kültür ve uygarlığın somut olan ya da olmayan mirası üzerinde tarih araştırmaları yaparak çalışkanlık, bilimsellik, sanatsellik ve estetik değerleri kazandırmak (MEB, 2007: 4, MEB, 2008: 4) amaçları sayesinde öğrencilere çeşitli değerlerin kazandırılacağı söylenebilir.

Yeni tarih programında öğrenci merkezli, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine imkân sağlayan yeni bir anlayış, yaşama geçirilmeye çalışılmıştır.

Bu anlayış doğrultusunda Tarih Dersi Öğretim Programı,

*Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak öğrenmeyi, öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar. *Millî değerleri merkeze alarak evrensel değerlere saygılı olmaya önem verir. *Öğrencilerin ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler. *Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser. *Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar (MEB, 2007: 9, MEB, 2008: 6). Yeni 9 ve 10. sınıf tarih programında, ilköğretim sosyal bilgiler programında olduğu gibi beceri ve kavramlarla ilgili açıklamalar yapılmış ancak değerlerle ilgili açıklama yapılmadığı ve ünitelerle ilişkilendirilmiş değerlere yer verilmediği görülmektedir. 9. sınıf tarih programında, programın uygulanmasıyla ilgili açıklamalar bölümünde “ortaöğretimdeki tarih dersine alt yapı oluşturması

ve öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin (ilköğretimde kazandığı bilgi, beceri ve değerler) tespit edilmesi için ilköğretim Sosyal Bilgiler (6-7. sınıflar) ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi dersleri öğretim programları incelenmelidir (MEB, 2007: 5).” ifadesine yer verilmiştir.

Ancak öğrencilerin ilköğretimde kazandıkları bilgi ve becerilerle ilgili işleyişin lise tarih programına alınmasına rağmen değerlerle ilgili açıklama olmaması dikkat çekmektedir. 10.sınıf tarih programının kazanımlarına bakıldığı zaman birçok ülkenin kültürel faaliyetlerinin ele alınacağı görülmektedir. Bu süreçte birçok değer öğrencilere aktarılabilir.

Ayrıca 10.sınıf ünitelerin kazanımlarına bakıldığı zaman;

10.sınıf 1. ünite “Balkanlarda uygulanan siyasi, sosyal ve ekonomik(vergi adaleti, hoşgörü vb.) politikalar vurgulanacaktır.” Açıklamasına bakılarak konu işlenirken adalet ve hoşgörü gibi değerlerin işleneceği söylenebilir.

10.sınıf 2.ünitede “Gayrimüslimlere verilen eğitim özgürlüklerine değinilecektir.” Açıklaması yer almaktadır. Buna göre Osmanlının uyguladığı hoşgörü politikası ve özgürlüklere bakış açısı demokratik değer olarak işlenebilir.

10.sınıf 3.ünitede Osmanlı adalet anlayışı, kanunnamelerin hazırlanması, merkezi yönetimin güçlendirilmesi ve veraset sistemi ele alınacaktır.

10.sınıf 5.ünitede “Atatürk’ün vatan ve millet sevgisi, mantıklılığı, ileri görüşlülüğü ve önder oluşuna yer verilecektir.”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Değer eğitimi, ahlaki gelişim, eleştirel düşünme ve eleştirel pedagoji önemli kavramlardandır. Bütün bu kavramların kendilerine özgü felsefi ve siyasal geçmişleri ayrıca eğitimsel uygulamaları vardır. İnsanlar sık sık “hareketler” açısından konuşurlar. Örneğin “eleştirel düşünme” hareketi ve “değer eğitimi” hareketi gibi. Bu kavramların ifade edilen eğitimsel uygulamalardan ziyade temel olarak hareketleri temsil ettiği açıktır (Veugelers, 2000: 37).

Eğitim, bir toplumun veya bireyin sahip olduğu kültürü, bilgiyi, inancı, beceriyi, değerleri, sanatı vb. kendisinden sonra gelenlere aktarma sürecidir. Kısaca eğitim, kişinin davranış örüntülerini değiştirme sürecidir. Sokrates eğitimin amacının topluma dogmatik ve ön yargılı olmayan, açık zihinli, erdemli ve evrensel değer ve doğruların olduğuna inanan bireyler

yetiştirmek olduğunu ileri sürer. Platon'a göre; eğitimin amacı, iyi ve doğru vatandaş yetiştirmek suretiyle, adaletli bir topluma ve devlete ulaşmaktır. John Locke'a göre eğitimin amacı, toplumun mutluluğunu ve refahını ileri götürecek insanlar yetiştirmektir. İyi karakter, erdemli eylem alışkanlıklarından ve iyi yetiştirmeden gelir (Akt: Çüçen, 2001). Unutmamak gerekir ki; eğitimden beklenen, bireylere sadece bilgi ve beceri kazandırması değildir, bunların yanında toplumun devamlılığını sağlayacak bireylerin, değerler kazanmasına ve bireylerin karakter gelişimine fayda sağlayabilmelidir.

Hangi değerlerin okullarda öğretilmesi gerektiği yönünde de araştırmalar bulunmaktadır. Okullarda hangi değerlerin daha önemli olduğunu belirtmeye yönelik bir araştırmada şu sonuçlar çıkmıştır: Araştırmaya katılanlar, çok önemliden daha az önemliye doğru şu şekilde bir sıralama yapmışlardır. Sorumluluk, dürüstlük, iyi vatandaş, saygı, işbirliği, hoşgörü, şeref, işe yarama (faydalı olma), iç disiplin, şefkat, adalet, doğruluk, hedef koyabilme, diğer insanlara hizmet, sebat (azim), seçme özgürlüğü, inançlı, cömert, bireysel haklar ve cesaret. Araştırmaya katılanlar sorumluluk sahibi olma, dürüst olma, iyi vatandaş olma ve saygılı olma değerlerine çok önem vermektedir. Cesaretli olma, bireysel haklar, cömert olma ve inançlı olma gibi değerler daha az önemli görülmüştür (Wood ve Roach, Akt. Akbaş, 2004: 60).

Öğrencilere kazandırılması önem arz eden değerlerin tarih dersinde öğrencilere aktarılabilmesi de oldukça önemlidir. Ancak yeni tarih programının yapılandırıcı yaklaşımı yansıtması bakımından Sosyal Bilgiler ve T.C.İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersleri ile uyum içinde olmasına rağmen, ünitelerde işlenmesi gereken değerlerin doğrudan belirtilmemesi, değer aktarımı ile ilgili beklentilerin ders kitabı yazarlarına ve dersi işleyecek öğretmenin öğrencilere kazandırmasına kalmıştır. Bu durumda ders kitabının yazarı/yazarları yazdıkları metinde uygun görürlerse öğrencilere değer kazandırabilecek metinlere yer verir veya öğretmen dersi işlerken konu içinde isterse öğrencilere değer aktarımı yapar. Ancak sosyal bilgiler programında ve T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders programında olduğu gibi her üniteye kazandırılması gereken baskın değerler belli olsaydı, işleyiş yazarın ve öğretmenin inisiyatifine bırakılmış olmayacaktı. Bu açıdan bakıldığı zaman daha önceki tarih programları ile yeni program arasında hiçbir farklılık görülmemektedir. Adalet, adil olma, barış, insan haklarına saygı, özgürlük, yardımseverlik, dayanışma, eşitlik,

hak, sorumluluk, erdemlilik, dürüstlük, saygı, sevgi vb. değerleri tarih dersinde diğer derslere oranla öğretmek daha kolay olacaktır. Bu sebeple bu değerlerin tarih ders kitaplarında olması beklenmektedir. Oysa yeni tarih programında da her üniteye baskın bir değer kolaylıkla verilebilirdi.
Örneğin;

10.sınıf “**Beylikten Devlete (1300–1453)**” ünitesinde Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki fetihleriyle iskân siyaseti arasındaki ilişkiyi açıklarken kolaylıkla Osmanlı’nın hoşgörüsünden bahsedilebilir ve bu üniteye “*Hoşgörü*” değer olarak verilebilirdi.

10.sınıf “**Dünya Gücü: Osmanlı Devleti (1453–1600)**” ünitesinde Osmanlı yönetim yapısı padişahın yetki ve sorumlulukları vb. konular işlenirken “*Adalet*” baskın değer olarak işlenebilirdi.

10.sınıf “**Arayış Yılları (XVII. Yüzyıl)**” ünitesinde, ıslahatlar işlenirken “*Çalışkanlık*” değer olarak verilebilirdi.

10.sınıf “**Diplomasi ve Değişim (XVIII. Yüzyıl)**” ünitesinde “*İnsan Haklarına Saygı*” değer olarak verilebilirdi.

10.sınıf “**En Uzun Yüzyıl (1800 – 1922)**” ünitesinde “*Milli Birlik ve Beraberlik, Vatanseverlik*” değer olarak verilebilirdi.

Yenilenen tarih programlarında, sosyal bilgiler 4 ve 5. sınıf programındaki gibi her üniteye verilecek baskın değer belirtilseydi, ders kitabı yazarları ve öğretmenler için işlenişte sıkıntılar ve aksaklıklarla karşılaşma ihtimalinin önüne geçilmiş olurdu.

Derslerde etkinlik temelli değer aktarımı gerçekleştirilebilir. Bu etkinliklerde web ve bilgisayar destekli çalışmalar ile çeşitli eğitim yazılımları kullanılabilir.

Tarih öğretmenlerinin ve tarih ders kitabı yazarlarının değer eğitimi ve değer aktarımı konusunda hassasiyet göstermesi dileğiyle.

KAYNAKÇA

Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Australian Government Department Of Education, Science And Training. (2004). *Discovering Democratic Values: Teaching And Learning Civic Values A Draft National Framework for Values Education in Australian Schools*.

Australian Government Department Of Education Science And

Training. (2005). *National Framework for Values Education in Australian Schools*. Canberra: Commonwealth of Australia.

Baymur, A. F. (1945). *Tarih Öğretimi*, Ankara: Maarif Matbaası.

Carbone, J. and PETER F. (1991). Perspectives On Values Education, *Clearing House* Vol: 64-5.

Çüçen, A. K. (2001). *Felsefeye Giriş*, Bursa: Asa Kitabevi.

Dilek, D. (2007). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. . DİLMAÇ, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Doğan, H. (1997). *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*, Ankara: Önder Matbaacılık.

Fitzgerald, J. (1983). History in the Curriculum: Debate on Aims and Values, *History and Theory*, Vol. 22, No.4, Beiheft 22: The Philosophy of History Teaching. Wesleyan University.

Hoca, S. R. (1995). *Tarih Felsefesi Bağlamında Türkiye’de Tarih Eğitimi ve Uygulanan Politikalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kıncal, R. (1999). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Erzurum: Eser Ofset.

Kirschenbaum, H. (1994). “100 Ways to Enhance Values and Morality in Schools and Youth Settings” Allyn & Bacon, Old Tappan, New Jersey.

Köstüklü, N. (1999) *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, Konya: Günay Ofset.

Lickona, T. (1992) “Educating for Character (How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility”, New York: Bantam Books.

Lise Müfredat Programı, (1934). Maarif Vekâleti, İstanbul: Devlet Matbaası.

Lise Programı, (1938). Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, İstanbul: Devlet Basımevi.

Lise Müfredat Programı, (1956). Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, Ankara: Maarif Basımevi.

Lise Müfredat Programı, (1987). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 18 Ocak 1971, Cilt:34, Sayı: 1640.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 1976:422; 22 Kasım 1976.

- Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 25.05.1981, Sayı:2087.
- Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi,1992; cilt:52, sayı:2364.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2005) Sosyal Bilgiler Programı, İstanbul: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Dersi Programı (2007) Ankara.
http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=downloads&d_op=viewdownload&cid=75&min=10&orderby=titleA&show=10 (27.04.2008).
- Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Dersi Programı (2008) Ankara.
http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=downloads&d_op=viewdownload&cid=75&min=10&orderby=titleA&show=10 (İndirme tarihi:24.06.2008).
- Nichol, J. (1996) Tarih Öğretimi, (Çev: Mustafa Safran) Ankara.
- Prencipe, A. and HELWIG C.C. (2002). "The Development of Reasoning About the Teaching of Values in School and Family Contexts", Child Development, Volume 73, Number 3.
- Refshauge, H.A. (2004). "Values in NSW Public Schools" A Ministerial Statement by Hon Andrew Refshauge, MP, Deputy Premier Minister for Education and Training and Minister for Aboriginal Affairs. Supported by the Federation of Parents and Citizens' Associations of NSW, NSW Teachers Federation, Primary Principals' Association, Secondary Principals' Council and Public Education Council. www.schools.nsw.edu.au. (İndirme tarihi:15.03.2006).
- Safran, M. (1993). "Orta Öğretim Kurumlarında Tarih Öğretiminin Yapı ve Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma", Yayınlanmamış Araştırma, Ankara.
- Türk Eğitim Millî Komisyonu Raporu, 1960, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ulusoy, K. (2003). "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih ve Ahlak Eğitimi İlişkisi Üzerine Görüşleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Veugelers, W. (2000). "Different Ways of Teaching Values" University of Amsterdam, The Netherlands, Educational Review, Vol. 52, No. 1.
- Yücel, Y. Yediyıldız, B. (1990), Tarih ve Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler, Ankara.
- Whitney, I. B. (1986). "The Status of Values Education in the Middle

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Haziran 2010 Cilt 12 Sayı 1 (32-51)

and Junior High Schools of Tennessee”, Doctoral Candidate, Doctor of Education, Tennessee State University, Nashville.